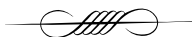

A kihívások kora

A magyar társadalomfejlődés szociológiája

KEMÉNY ISTVÁN: *Előadások a magyar társadalomfejlődés szociológiájáról*. Szeged, 2010, Belvedere Meridionale.

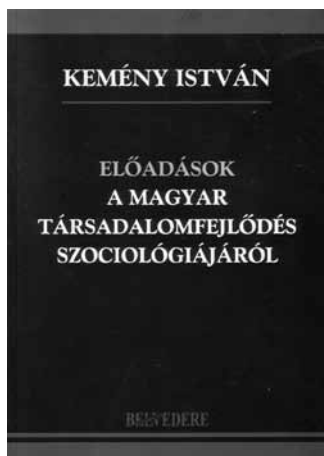

Kemény István 1991–1993-as előadásai-
ból szerkesztett gondolatmenet konzekvens
logikát vág a magyar társadalomtörténet
dzsungelében eltévelyedetteknek. A Szegedi
Tudományegyetem szociológia tanszékén el-
hangzott előadásokban közérthető stílusban
interpretálta a magyar társadalom történeté-
nek organikus fejlődését és a haladás „vörös
ékét”. A szociológia alkalmazását Kemény nem
elvon tudományként, hanem az emberi sorsok
leírásában kiegészítő szakterületként használ-
ja. Az „együttérző tudós” szerepe a „keményi
vizsgálódás” alapja. Kemény szociológiájában
a vizsgált időszak minden társadalmi csoport
helyzetét objektíven, sokszor leegyszerűsítve
tekinti át.

Az előadások szemléletmódjában a szo-
ciológia tudományos hátte-
rén túlmutatóan történelmi,
politológiai és antropológiai
eszközöket is felhasznál, hogy
lényeglátásába bepillantást
engedjen a szociológiai tu-
dományok doktora. Kemény
írói stílusára jellemző közér-
thetőség, tiszta lényegre törés,
amely kiemeli a tudósok ma-
gaslatából. A kutató őszinte
rokonszenve a különböző ko-
rok és társadalmainak meg-
értésének érdekében áthatja a
lejegyzett előadások kellemes

hangvételét. Az előadások egymás utánisága
házként építi fel a társadalomtörténet alföldi
„parasztházát”. A sziklaszilárd alap az első fe-
jezetben „elméleti és módszertani alapok” Haj-
nal István, Bibó István, Max Weber és Pierre
Bourdieu nyomán az organikus társadalom-
fejlődés, a társadalmi struktúrák egymással
együttélését, szabadságjogok, privilégiumok
kiterjesztését veszi a további vizsgálatok alap-
vetésének.

Hajnal a modern kapitalizmust „spontán
folyamatokból” származtatta, olyan egyéni
cselekvésekből, amelyek nem alkotják valami-
lyen összefüggő terv részeit, amelyekben a sze-
mélyes motiváció is jóval szűkebb körű, mint
az az eredmény, amely azután lesz az egészből,
ezen gondolatmenet paralel a század eleji oszt-
rák közgazdaságtani iskolával. A történelmi
szemmel deklarálható „egyéni cselekvések”
alakító elmélete, azonban nem pontos kifeje-
zőeszköz Kemény István társadalom felfogása
szempontjából. A történetu-
dományi eszközök felhasz-
nálásával a szervezetlenség
beemelhető magyarázat, de
szociológiai szemszög meg-
követeli a kritikai él tekinte-
tében az átfogóbb vizsgálatot.
Hajnal Istvánt Kemény a gaz-
dasági-politikai elit társada-
lombomlasztó tevékenységé-
nek oltalmára applikálja, ez-
zel Hajnal a korabeli osztrák
monopolista „mainstream”
közgazdászaival való közös
kapcsolatát tagadja. Az Oszt-

rák–Magyar Monarchia felbomlását követően az osztrák gazdasági felfogás továbbra is az irreális növekedéscentralizált gazdaságpolitikai törekvések jellemezték, amely a birodalom kiépítésének lehetőségéből indult ki, de az elbukott háború megtorpantatta e fejlődési modellt. Ludwig Heinrich Edler von Mises-féle gazdasági modell a Horthy-korszak meghatározó gazdasági irányzata (revizionizmus gazdasági szükségége), amely a gazdasági növekedés magasztos privilegizálását tűzi ki célul.

Max Weber elválasztja a „társadalmi képződmények” és „organizmusok” mivoltát. Kemény tényleges módszertani különbséget tesz: a „társadalmi képződmények” társadalomtudományok leíró kutatási metódusain alapuló vizsgálatai és „organizmusok” csupán átfogó társadalomtudományok elméleti síkjában érthetőek meg, bizonyos összefüggések exakt tudományos módszerekkel nem igazolhatóak.

Pierre Bourdieu objektivizmus és szubjektívizmus egyesítését tekinti Kemény István a megfelelő relacionista társadalomszemléleti irányynak. „A társadalmi valóság kétszer létezik, a fejekben és a dolgokban, a mezőkben és habitusokban, cselekvők környezetében és belsejében. Amikor a habitus kapcsolatba kerül azzal a társadalmi világgal, amelynek produktuma, úgy érzi magát, mint hal a vízben, és a világot magától érthetőnek látja.” (31.)

A következő logikai egység kérdésfelvetése az Európa paradigma és közép-keleti-európaiság. A fejezet a térség (együtt Magyarországgal) kelet-nyugat közötti különleges státuszában láttatja a társadalmi feszültség bizonyos dimenzióit. A feltevés kvintesszenciája az „keleti tradicionizmus” és „nyugatias fejlődés” közötti átmenet. A „tradicionizmus” az egész közép-kelet-európai régió lényegét adó családi értékek, hitélet átható társadalomformáló ereje és az (állam) állandóságba vettet bizalom. A „nyugatias” modell a gazdasági élet pörgéséből adódó pezsgő szellemi élet és ezen összefüggések menti dinamikus társadalom és politikai rendszerben meghúzódó állandó

átalakulás vágya. Bibó István: A magyar társadalomfejlődés és az 1945. évi változás értelme, A kelet-európai kisállamok nyomorúsága c. tanulmányok alapján a feszültség kiindulópontja az államok belső identifikációs problémái a „nagytestvérek” közti azonosulási kényszerben.

A hosszú XIX. századtól a második világháborúig felölelő időszakot természetes társadalomfejlődésként jegyzi le Kemény. A „hosszú előszoba” végében található a szocialista gazdasági mechanizmusok kritikái és a „kettészakadt társadalom” „népi-urbánus vita” kiindulópontja, a „vörös ég” rombolása.

Szelényi Iván átalakulás elméleteiből kiinduló posztkommunista társadalmi vita hiányát, a városszociológiai vizsgálatok alapján derített fényt a tagadhatatlannra: a vidék–főváros differenciára. A társadalmi törésvonalakat gazdasági fedésben vázolja Kemény előadásaiiban. Az irreális politikai rendszer hamis gazdasági modellel társult, ami a rendszerváltás lehetőségeit a gazdasági mechanizmusok tekintetében erőteljesen megszakja. A rendszerváltó politikai elittel igen lojális Kemény felismeri a rendszerváltók hibás választát a leegyszerűsített helyzetfelismerésre, de sem megoldást nem vár, sem nem keres kritikái éllel a rendszerváltók felsősségét keresve. A „Szelényi-féle gúlát” Kemény István leegyszerűsített struktúralejegyzésként aposztrofálja, de nem tagadja a szocialista államberendezkedés hierarchikus rendjét, a „társadalom rendjének” ellenőrzésére.

A „vesztesek” és „új-kapitalisták” ellentétét kényes odafigyeléssel, elemzői magaslatokból „vizsgálja” Kemény, ami elveszejtí a téma iránti kötődés meggyőző erejét, ezzel hiányérzetet hagyva. A rendszerváltás részlegességét, hiányát felismerő tudós a kilencvenes évek elejére a lehetőségek kibontakozásaként tekintet, de messzemenő következtetésektől távol tartotta magát, az adott időszak szimultán létének és elemzésének mizériájából adódóan.